

hogyan az irodalom iránt fogékony aldozatkészség a jövőben még fokozottabban siessen támogatására.

V. M.

Regényfordítások. (Kuprin: *Szulamit, Kistemaekers: Váltott előfogattal, Diderot: A drágalátos feleségök*; Genius-kiadások.) A három közül Kuzrin elbeszélő kötetét kell kiemelni. Írójuk annak az orosz nemzedéknek a tagja, mely a negyvenes évek naturalista iskolájának nagy értékein nevelkedve, készen kapta az orosz psziché nagy felfedezését és kifejezési formáit, s csak lehetőségének kibontakozásától függött, hogy elődeinek örökébe lépjen. Hozzánk Párbaj című regényével került át a neve, de nálunk ma is kevésbé ismert, mint kortársaié: Csehové, Gorkijé vagy Arcübasevé. De ebből nem szabad értékre következtetni. Midőn legfőbb remekeit írja, Csehov már utolsó éveit éli, és Gorkij híre túljár hazájának határain. Csehov különben jellegzetesebb nála és keményebb vonásokkal dolgozik, Gorkijban elsősorban fájának képviselőjét látják, Arcübasevben talán több az óserő, de Kuprin bizonyára mind a háromnál nagyobb művész. Realista ő is, de tisztábban, öntudatosabban és nemesebben, mint amazok. Sohasem egyoldalú, nem túloz, nem vezet el célzatosságra, hőseihez a művészi rokonszenvnek azzal a melegével közeledik, mely a vallás mindent megértő és megbocsájító szeretetéhez hasonlatos. Az orosz és angol regényírók legnagyobbjainak sajátja ez a szelíd szeretet és mély séges emberi rokonszenv, melyek erkölcsiséget visznek a legvisszatasztálható emberbe s a legkényesebb helyzetbe is. Alakjai akár a polgári életnek emberei, akár a legelső kategóriák lezüllöttjei közül valók, többnyire jellegzetesen oroszok, akik kifejletlen vagy még csak szunnyadó esirában, magukban hordják fajuknak végzettszerű betegségét: valami nyomasztó céltalanság nehezedik rájuk és homályos lelkükben a szomorúság örvénylik. Pszichológiai készsége képessé teszi arra, hogy ismeretlen mélységekbe ereszkedjék s a cselekedetek mögött fölfedje az örökvaltozatlan emberi természetet. Peterdi István, aki mély költőiséggel és rendkívül fejlett nyelvművészetel fordítja magyarra, előszavában

a primer hangulatok mesterét emeli ki. Ezt a kötet több elbeszélése igazolja, leginkább talán az Éjszakai váltás című, melynek szuggesztív ereje ellenállhatatlan. A kötet első darabja: Szulamit, az Énekek éneke szerelmesének bibliai regénye. A valóság illúzióját keltő mély pszichológiája, alakjainak és miliójának emberi és korhúsége, a hangulatok közvetlensége és ereje, egyszerű és pompázó stílusa tárgyának el nem múló értékű feldolgozásává avatják.

Kistemaekers ma már szinte elfeledett író Franciaországban. Kétségtelen sikerét, mellyel drámaírói pályájának elején, majd regényírói művészetének kiteljesedésekor fogadták, túlélte. Megérte a nem ritka, de nagyon szomorú írói sorsot: éreznie kellett, hogy kiöregedett, írásait alig értékeli s mind kevesebben érdeklődnek iránta. A rohanó fejlődés új távlatokat keresett, új lélekkel nézte a világot, melyet a maga vibráló érzéseivel, sajnó fájdalomával töltött meg egy új korszak. Mint annyian, ő sem hozta meg, amit vártak tőle. Az emberi léleknek mindig ugyanaz az oldala, a már jól ismert szerelmi pszichológia és pathológia patronjai, „könnyed, csillogó és mégis egyszerű stílus”, melyet átitat a germán líraiság enyhe melankóliája, ez volt minden. A kötethez írt előszó a „mondain szerelem legkiválóbb speciálistáját” értékeli benne, „akinek jól csengő drámaírói neve és legalább húsz regénye van, melyek közül nem egynek nagy irodalmi, sőt kivételes könyvsikere is volt”. A francia irodalmi közvélemény és szépirodalmi kritika kevesebbre értékeli e termékeny munkásságot s nem egyszer kétségbevonja mélyebb művészi értékét. Sőt René Ladon a mai francia irodalom legújabb történetírója nem átalija, hogy mint egyszerű regényíró-iparosról emlékezzék meg róla. Valóban, aki a Femme nue-tól a Heures suprêmes-ig jó egynéhány regényét figyelemmel kísérhette, az maga is hajlani fog e vélemény felé, melyet nem tud megváltoztatni a „Váltott előfogattal” sem. A könyv elé írt ajánló sorokban ezt olvassuk: „Valóban lehetséges, hogy ez a könyv talán egy kissé szabados, lehet az is, hogy egy kicsit léha, de én mégis úgy vélem, hogy egy kicsit szomorú is.” A szerzőnek igazán van. De

ezért a kis szomorúsáért nem volt érdemes lefordítani.

Diderot regényírói művészetéről a halála óta eltelt másfél évszázad alatt az utókor jól megalkothatta véleményét. Ahogy munkás életét, filozófiai műveit és drámáit megbecsülte, ennek is méltó helyet biztosított a regényírás történeti fejlődésében. De ugyanaz a hosszú évtizedeken át leszűrődött józan értékelés, mely főbb regényeit (*Neveu de Rameau*, *Jacques le Fataliste*, *La Religieuse*) a francia regényírás jelentékeny művei közé sorozta és mindig sokra tartotta a bennük írójuk sajátos művészetével megnyilatkozó Rabelais-i szellemet és mély analízist, sohasem terjesztette ki e megbecsülését a *Bijous indiscrets-re*, melyet most a nagy ember nagy írásaként mutat be a magyar fordítás. Az ellentmondást alighanem érzi a fordító Rexa Dezső is, mert, bár meggyőződése szerint hiányt pótol a mű lefordításával, melynek „felséges bája, nemesen friss kedélye, itt-ott pajzansága, másutt mélysege a mi kultúránkon is gazdagít“, szükségesnek találja, hogy Lessing és Goethe tekintélyével bizonyítson igazságot. De Lessing idézett nyilatkozatában azt is mondja, hogy „annyi bizonyos, hogy ezt a könyvet csak olyan fiatalember írhatta, aki majd egyszer szégyenkezni fog amiatt, hogy annak idején megírta“, s Goethe csak általánosságban mondja, hogy mindenki fliszter — bár igaz, hogy ezek száma légió —, aki *Diderot* írásaiban ócsárolni valót talál. A nagy kortársak megnyilatkozásai bizonyára csak a későbbi tekintélyek véleményeivel együtt adhatnak igazságos képet. Ezek közül talán elég egyik újabb kiadójának, Géninnek és a legjobb Goethe-*Diderot*-könyv szerzőjének, Barbey d'Aureville-nek véleményére hivatkozni, kik „honteuse ordure“ és „saloperie“ díszítő jelzőkkel tisztelik meg az eredetileg méltó munkát, mely két hét alatt készült az író maitressének járó apanage sürgős kifizetésére. Magyarul az idézett francia szavak értelme, a legszelidebb kifejezést választva is, a trágárság határán jár, jóval túlhaladva a férfias szabadszájúság legvaskosabb magyar megnyilatkozásait. Nem hiszük, hogy a magyar

közönség hiányát érezte volna e műnek, még kevésbé, hogy lefordítása kultúránk gazdagodását jelentené.

M. L.

Ady-paszkvillusok. Idestova hat éve mult a költő halálának. Alkotása összességének értékelésében, művészi természetének megvilágításában ez az időszak éppenséggel nem mondható meddőnek. Elsősorban nem a személyes visszaemlékezésekre és „intim“ feljegyzésekre gondolunk: e részben valamivel többet is kapunk az elégnél. Az igen elszaporodott jóbarátok lírai ömlengései többnyire inkább íróikra voltak jellemzők, semmint megemlékezések hőisére. Bennünk sokszor Szabó Dezső fanyar aperçu-jét idézték föl: „A zseni meghal. Eltemetik. Sírján dudva és barátok nőnek.“

De komolyabb kísérletek is történtek — már e lusztrum elejétől fogva — Ady örökségének esztétikai és filológiai birtokbavételére. Az első területen főleg Babits intuitív ereje, s a másodikon Földesy Gyula hermeneutikai buzgósága járult hozzá a komoly Ady-irodalom alapvetéséhez.

E most lezáródó esztendő pedig mind a forráskutatás, mind az összefoglalásról való törekvés terén nagy élénkséget mutatott. Ady-életrajz, Ady-breviárium, Ady-múzeum... csupa széles alapokra vetett kezdeményezés. Ez úton bizonyára inkább remélhető a sok ágú kérdésnek — Ady művészi értékének és történeti jelentőségének — tisztázása, mint dicsőhimnuszok vagy pamfletek útján. Az élő Ady csakugyan éloge-ok és gúnyiratok keresztútjében járta meg pályáját. A halott Ady művéből hagyaték lett, s ennek elfogulatlan mérlegelését ne zavarják immár se baráti hozsannák, se pusztá gyűlölködő becsmérések.

Hanem — úgy tetszik — sokan ma is még a támadást vélik a megértés útjának, olyan támadást, melyet talán jóhiszeműség irányít, ám semmi esetre sem a fegyelmezett gondolkodás. Badarság volna bárkinek jogát megtagadni Ady kedvezőtlen megítéléséhez. De az is bizonyos, hogy e kérdés tisztázódásának mai fokán minden ítélet értékét csak annak alapos megokolásán mérhetjük meg. Művészi problémák általán inkább a higgadt mérlegelés fóruma elé valók, semmint az indulat véstörvény-széke elé.